

Бойко Катерина,
студентка 4 курсу Інституту права
Національного університету «Острозька академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ВОЛОНТЕРСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Законодавство про волонтерську діяльність в Україні пройшло кілька послідовних етапів трансформації, що відображають еволюцію ролі волонтерства – від переважно громадської ініціативи до важливого елементу системи національної безпеки та оборони. Базовим нормативно-правовим актом є Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236-VI, який закріпив основні засади волонтерства, зокрема принципи добровільності, гуманності, неприбутковості та соціальної спрямованості [1]. У мирний період цей Закон мав рамковий характер: держава не втручалася активно у діяльність волонтерів, а лише визначала їх правовий статус, загальні права та обов'язки, а також основні сфери застосування волонтерської праці [8, с. 46].

Суттєві зміни у правовому регулюванні волонтерської діяльності відбулися після початку збройної агресії у 2014 році. В умовах недостатнього матеріально-технічного забезпечення державних інституцій волонтерський рух фактично перебрав на себе частину функцій із забезпечення Збройних Сил України та підтримки постраждалого населення [9, с. 114]. Це зумовило необхідність нормативного закріплення нових форм участі громадян у забезпеченні оборони держави. Важливим етапом стало прийняття Закону України від 5 березня 2015 року № 246-VIII, яким було запроваджено соціальні гарантії для волонтерів, зокрема право на одноразову грошову допомогу у разі загибелі або встановлення інвалідності

під час виконання завдань у зоні проведення антитерористичної операції [2]. Фактично це означало часткове прирівняння волонтерів до осіб, які беруть участь у забезпеченні обороноздатності держави, хоча вони й не набувають статусу військовослужбовців.

У 2016–2018 роках законодавство продовжувало розвиватися шляхом деталізації правового статусу волонтерів та уточнення механізмів їх соціального захисту [13, с. 12]. Було розширено перелік випадків, коли волонтери можуть претендувати на компенсації, а також підкреслено суспільно корисний характер їх діяльності [6]. Водночас відбувалося поступове формування практики взаємодії між волонтерськими організаціями та органами державної влади, що стало передумовою для подальшої інституціоналізації волонтерства.

Кардинальні зміни відбулися після введення воєнного стану у лютому 2022 року. У цей період волонтерська діяльність набула системного характеру та почала інтегруватися у механізми публічного управління і оборони [4]. Держава була змушена не лише визнавати діяльність волонтерів, але й активно координувати її. З цією метою було спрощено процедури залучення волонтерів до співпраці з військовими адміністраціями та іншими суб'єктами публічної влади, запроваджено механізми акредитації та видачі спеціальних перепусток для роботи у районах ведення бойових дій або на територіях з обмеженим доступом [7]. Такі заходи спрямовані на забезпечення безпеки самих волонтерів і впорядкування їх діяльності.

В умовах воєнного стану істотно розширюється предмет і зміст волонтерської діяльності. Якщо раніше вона була орієнтована переважно на соціальну та благодійну допомогу, то нині охоплює широкий спектр завдань: від матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України до організації евакуації населення, надання медичної, психологічної та гуманітарної допомоги, участі у ліквідації наслідків бойових дій та відновленні інфраструктури [3]. Таким чином, волонтерство

фактично стає одним із елементів функціонування держави в умовах кризи [9, с. 118].

Особливого значення набуває правовий статус волонтера. У зв'язку з дією правового режиму воєнного стану, який передбачає можливість обмеження окремих конституційних прав і свобод (зокрема свободи пересування), волонтери можуть здійснювати свою діяльність лише за наявності відповідних дозволів, перепусток або акредитацій [4; 12]. Це формує специфічну категорію суб'єктів права – осіб, які не є військовослужбовцями, однак діють у зоні бойових дій або в умовах підвищеної небезпеки. Відповідно, виникає потреба у чіткому нормативному визначенні їхніх прав, обов'язків, меж відповідальності та гарантій безпеки.

Окремим важливим аспектом є розвиток системи соціальних гарантій для волонтерів. Після 2022 року держава приділяє більше уваги питанням медичного забезпечення, страхування життя і здоров'я, а також відшкодування шкоди у разі поранення або каліцтва [3; 6]. Крім того, на нормативному рівні порушується питання врахування волонтерської діяльності як соціально значущої праці, що в перспективі може впливати на пенсійне забезпечення та інші види соціальних виплат [8, с. 49]. Це свідчить про поступове визнання волонтерства як особливого виду суспільно корисної діяльності.

Зазнає змін і характер взаємодії волонтерів з органами державної влади. У мирний час така взаємодія носила переважно партнерський і добровільний характер, тоді як у період воєнного стану вона набуває більш формалізованого та координованого вигляду [13, с. 25]. Волонтерські організації змушені узгоджувати свою діяльність із державними структурами з метою уникнення дублювання функцій, неефективного використання ресурсів або створення загроз національній безпеці. Водночас така координація породжує ризик надмірного адміністративного втручання, що може негативно впливати на гнучкість та оперативність волонтерського руху.

Посилюється і фінансово-правовий контроль у сфері волонтерської діяльності. Значні обсяги коштів, гуманітарної допомоги та матеріальних ресурсів, які акумулюються волонтерськими організаціями, зумовлюють необхідність забезпечення прозорості їх використання. Держава встановлює додаткові вимоги до фінансової звітності, цільового використання коштів та гуманітарної допомоги, а також механізми запобігання шахрайству та зловживанням [5; 10, с. 90]. Разом із тим, надмірне регуляторне навантаження може уповільнювати процес надання допомоги, що в умовах війни є критично важливим фактором.

Важливим елементом правового регулювання є міжнародний аспект волонтерства. Активна участь іноземних громадян і міжнародних гуманітарних організацій у наданні допомоги Україні потребує врегулювання питань їх правового статусу, умов в'їзду та перебування на території держави, а також визнання професійної кваліфікації [11]. Особливо це стосується іноземних медичних працівників, психологів та інших фахівців, залучених до ліквідації наслідків воєнних дій. Недосконалість відповідних процедур може ускладнювати їхню діяльність, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення законодавства.

Отже, в умовах воєнного стану правове регулювання волонтерської діяльності характеризується переходом від моделі мінімального державного втручання до моделі керованої та координованої взаємодії між державою і громадянським суспільством. Волонтерство зберігає свій добровільний характер, проте водночас набуває ознак інституціоналізованої діяльності та виступає важливим інструментом реалізації державної політики у сфері національної безпеки, оборони та гуманітарного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квіт. 2011 р. № 3236-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435 (зі змінами).
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності : Закон України від 5 берез. 2015 р. № 246-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 22. Ст. 146.
3. Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності : Закон України від 15 серп. 2022 р. № 2519-IX. *Голос України*. 2022. 3 вересня. (№ 180).
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
5. Податковий кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–17. Ст. 112.
6. Про затвердження Порядку виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги : постанова Кабінету Міністрів України від 5 серп. 2015 р. № 556. *Офіційний вісник України*. 2015. № 64. Ст. 2115.
7. Про затвердження Порядку підтвердження статусу волонтера для перетину державного кордону : постанова Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2022 р. № 1449. *Офіційний вісник України*. 2023. № 4. Ст. 320.
8. Данілова О. Особливості фінансового контролю за діяльністю волонтерських організацій в умовах воєнного стану. *Економіка та право*. 2023. № 4. С. 88–95.
9. Офіційний вебпортал парламенту України : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
10. Платформа «Волонтер» : вебсайт. URL: <https://volunteer.country>
11. Стан розвитку волонтерства в Україні : аналіт. звіт / Нац. платформа стійкості та згуртованості. Київ, 2024. 48 с.